

Anna Podemska-Kałuża

LITERATURA – HISTORIA – DYDAKTYKA LECHA SŁOWIŃSKIEGO BADANIA NAD HISTORIĄ DYDAKTYKI LITERATURY

SŁOWA KLUCZOWE

Dydaktyka literatury i języka polskiego; historia nauczania przed 1918 rokiem; kształcenie młodzieży w XIX wieku; podręczniki w języku polskim w zaborze pruskim i w zaborze rosyjskim; rodzima kultura; szkolna edukacja polonistyczna; tożsamość narodowa

Tytułowa triada „literatura – historia – dydaktyka” znakomicie definiuje badawcze zainteresowania i naukowe fascynacje Lecha Słowińskiego, profesora filologii polskiej na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (1922–2005), wieloletniego kierownika Zakładu Metodyki Nauczania Języka Polskiego i Literatury Instytutu Filologii Polskiej UAM, naukowca, dla którego historia literatury nierozłącznie wiązała się z dydaktyką literatury i języka polskiego w polskiej szkole. Antoni Smuszkievicz w biogramie zamieszczonym w *Słowniku badaczy literatury polskiej*¹ podkreślił, iż Słowiński był „historykiem literatury polskiej, badaczem dziejów oświaty i edukacji polonistycznej, nauczycielem szkół średnich,

Anna Podemska-Kałuża – dr, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej, Instytut Filologii Polskiej, Zakład Dydaktyki Literatury i Języka Polskiego, ul. Fredry 10, 61-701 Poznań, <https://orcid.org/0000-0001-5179-0514>; e-mail: podemska@amu.edu.pl

¹ Biogram uczonego wraz z fotografią znajduje się także w innej publikacji: *Współcześni uczeni polscy...* 2002: 142–143.

profesorem uniwersytetu” (Smuszkiewicz 2006: 246). Te różne obszary poszukiwań i wyzwań polonistycznych współlistniały i dopełniały się, tworząc biografię godną szacunku i naśladowania. Dla wielu szkolnych polonistów i uczniów poznański uczoney stał się naukowym mistrzem i mentorem, a przede wszystkim przewodnikiem po historii literatury i „tekstowych światach”.

Lech Słowiński był przede wszystkim autorem licznych publikacji dotyczących nauczania literatury i języka polskiego w różnych okresach historycznych, zwłaszcza podczas zaborów. W księdze ofiarowanej Jubilatowi w 70. rocznicę urodzin znajduje się dedykacja: „w podziękowaniu za żmudny trud w badaniu i opisanu tradycji polonistyki szkolnej” (*Podręczniki literatury...* 1991: 2). Za ten „żmudny trud” i wybitne osiągnięcia naukowe w dziedzinie edukacji Słowiński został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski w 1993 roku („Monitor Polski” 1993).

Od XVIII-wiecznej reformy oświatowej do odzyskania niepodległości

Zasadniczy nurt badań naukowych Słowińskiego stanowiły prace poświęcone wybitnym filologom, nauczycielom (zwłaszcza języka ojczystego, literatury i kultury polskiej), pedagogom, działaczom oświatowym, propagatorom „wymowy i poezji”, wszystkim tym, dla których ważne było literaturoznawstwo i zachowanie polskiej tożsamości, szczególnie w czasie porobizorowej niewoli. W *Słowie wstępny* do *Odważnych mądrością* poznański naukowiec wyjaśnił, że

Fundamentem niewzruszonym, na którym wspierały się ich edukacyjne wysiłki i dokonania, obliczone nie tylko na potrzeby chwili bieżącej, lecz skierowane również ku przyszłości, były: język ojczysty i narodowa literatura, rodzima tradycja kulturowa i przeszłość historyczna wolnego przez długie wieki narodu, napawająca wiarą w jego lepsze jutro, w jego odrodzenie moralne i polityczne (Słowiński 1988: 5).

Ważną dla ustaleń naukowych Słowińskiego cezurę stanowiły lata panowania ostatniego króla Polski – Stanisława Augusta Poniatowskiego. Uczony uznał ten okres za przełomowy dla dziejów polskiej edukacji ze względu na upaństwowienie oświaty, wprowadzenie jednolitego systemu nauczania, utworzenie Komisji Edukacji Narodowej w 1773 roku, czas wzmożonej recepcji literatury ojczystej. O tym istotnym momencie historycznym pisał tak:

Upadająca politycznie Rzeczpospolita zdobyła się na wysiłek, na jaki nie było stać w owym czasie o wiele bogatsze i silniejsze kraje europejskie, jak chociażby Francję, Anglię, Austrię i Prusy – nie mówiąc już o Rosji, która dopiero co za Piotra Wielkiego wkroczyła na drogę nowoczesności, z wolna nadrabiając wiekowe zaniedbania (Słowiński 1988: 5–6).

Większość opracowań monograficznych Słowiński poświęcił historii oświaty i kształceniu literackiemu w czasach zniewolenia narodu polskiego. Zdaniem badacza, utrata niepodległości i rozbiory niezwykle utrudniały utrzymanie więzi jednostki z literaturą i tradycją piśmienniczą, zachowanie poczucia tożsamości narodowej i przynależności do polskiego społeczeństwa. W swoich książkach i studiach problemowych autor *Tradycji i postępu* starał się uchronić od niepamięci te osoby, które pracą organiczną i działaniami u podstaw wpłynęły na kształcenie literackie dzieci i młodzieży, oddziaływały na rzeczywistą obecność książek w języku polskim w doświadczeniu czytelniczym kolejnych pokoleń niemczonych lub rusyfikowanych oraz sprawiły, że kanon literatury ojczystej przetrwał w świadomości zniewolonych Polaków. Słowińskiego interesowała przede wszystkim działalność osób, które przyczyniły się do wprowadzenia reform oświatowych. Na stronach *Odważnych mądrością* pojawia się plejada znamienitych reformatorów: Stanisław Konarski, Franciszek Bohomolec, książę Adam Kazimierz Czartoryski, Grzegorz Piramowicz, Antoni Popławski, Hugo Kołłątaj. Poszczególne studia biograficzne były „inkrustowane” materiałami źródłowymi, które miały ukazać osobowość i działalność ich bohaterów z różnych perspektyw. W spójnym i logicznym wywodzie naukowym Słowiński odwołał się do zróżnicowanych źródeł: materiałów archiwalnych, fragmentów tekstów literackich i publicystycznych, świadectw biograficznych, wizualnych tekstów kultury.

Jako literaturoznawca i historyk dydaktyki Słowiński akcentował znaczenie tradycji literackiej, pozostawania czytelników w ożywionym kontakcie z dziełami literackimi, czasopismami i innymi tekstami kultury, które umożliwiały Polakom przetrwanie „czasów trudnych”. We wspomnianej *Tradycji i postępie* poznański uczony starał się ocalić od zapomnienia zasługi dla zachowania tożsamości narodowej pedagogów i wychowawców działających na terenie byłego Królestwa Polskiego: Eleonory Ziemięckiej, Ewy z Wendorffów Felińskiej, Józefy ze Śmigielskich Dobieszewskiej oraz Ignacego Boczylińskiego (Słowiński 2000). Ich biografiom oraz działaniom na rzecz polskiej edukacji i propagowania literatury ojczystej zostały poświęcone kolejne rozdziały monografii. Warto przywołać tytuły poszczególnych części książki Słowińskiego, aby pokazać konsekwentny sposób prowadzenia badań i rozwijania dyskursu naukowego:

- rozdział I: *Eleonory Ziemięckiej „Myśli o wychowaniu kobiet”*;
- rozdział II: *Problematyka edukacyjna w „Pamiętnikach z życia” Ewy z Wendorffów Felińskiej*;
- rozdział III: *Józefy ze Śmigielskich Dobieszewskiej poglądy na wychowanie młodego pokolenia*;
- rozdział IV: *Działalność nauczycielska Ignacego Boczylińskiego (1826–1883)* (Słowiński 2000: 5).

Ostatni, piąty rozdział *Tradycji i postępu* zawiera, zgodnie ze wskazaniem podtytułu, „studia z dziejów edukacji narodowej pod zaborem rosyjskim”. Badacz skoncentrował uwagę czytelników na zagadnieniach dotyczących dydaktyki literatury i języka polskiego na łamach „Nowych Torów” (1906–1914) – „postępowego periodyku pedagogicznego, organu Polskiego Związku Nauczycielskiego” (Słowiński 2000: 8) – w czasie szczególnym, kiedy

wyrastał nowy model szkolnej edukacji polonistycznej, krystalizowały się nowe metody nauczania, rozwijające nie tyle pamięć, ile sprawność samodzielnego myślenia ucznia – metody, które później wkroczyły szerokim frontem do odradzającej się po 1918 roku szkoły polskiej (Słowiński 2000: 8).

W innej monografii, ...*Nie damy pogrześć mowy*, także poświęconej recepcji literatury polskiej od początków wieku XIX po końcowy okres zaborów, Słowiński badał strategię funkcjonowania „zakazanej” literatury polskiej na ziemiach zaboru pruskiego, szczególnie w Poznaniu. Recepcja literatury i języka została pokazana przez pryzmat działań poznańskich pedagogów i nauczycieli oraz poprzez krytyczną analizę uwag i refleksji o nauczaniu literatury narodowej zawartych w pismach Karola Libelta i Bronisława Trentowskiego. W kolejnych rozdziałach pojawiło się zestawienie osób, których rola w przetrwaniu polskiej tożsamości, tradycji literackiej i kanonu lektur ojczystych była arcyważna. Na długiej liście znalazły się następujące nazwiska: Jan Onufry Gorczyzewski, Jan Samuel Kaulfuss, Jan Wilhelm Kassysz, Tomasz Szumski, Józef Muczowski, Józef Franciszek Królikowski, Jan i Antoni Poplińscy, Józef Andrzej Łukaszewicz, Hipolit Cegielski, Jan Rymarkiewicz, Józef Franciszek Ksawery Moliński, Marcelli Motty, Antoni Jerzykowski, August Wannowski, Antoni Bronikowski, Wojciech Łożyński, Stanisław i Zygmunt Węclewscy, Ewaryst Estkowski, Kazimierz Szulc, Antoni Małecki, Józef Przyborowski (Słowiński 1982: 396).

Warsztat naukowca, czyli jak kształtować dyskurs badacza literatury i historyka dydaktyki

Znamienna dla warsztatu Lecha Słowińskiego była strategia ochrony od zapomnienia nazwisk i dokonań osób ważnych, które swoimi działaniami przyczyniły się do zachowania polskiej literatury i kultury. Koncepcja przypominania, tak konsekwentnie obecna w większości monografi naukowych poznańskiego uczonego, pozwoliła autorowi *Tradycji i postępu* przeprowadzić skrupulatne badania biograficzne i ponownie wprowadzić do obiegu społecznego postaci pedagogów i wychowawców, którzy swoimi działaniami umożliwili przetrwanie edukacji i literatury w języku polskim oraz kultywowali polskość pod zaborami.

Tym bardziej warto pochylić się nad studiami Słowińskiego, aby przywracając jego rozpoznania szerszym grupom odbiorców, dokonać restytucji pamięci tych, których nazwiska pojawiają się w nazwach szkół, instytucji kultury czy ulic. Badania te, nierzadko odnoszące się do problematyki regionalnej, uruchamiały liczne konteksty, wprowadzając zagadnienia z zakresu historii, geopolityki, oświaty (zwłaszcza edukacji polonistycznej), nauk społecznych, antropologii kulturowej, a nawet historii sztuki i architektury.

Innym, równie ważnym rozpoznaniem jest stwierdzenie, że monografie, studia problemowe, opracowania, szkice i artykuły Słowińskiego tworzą spójny cykl, którego poszczególne części dookreślają się znaczeniowo, korespondują ze sobą, wchodzą w dialog intertekstualny. Na przykład *Tradycja i postęp* nawiązuje do zagadnień poruszanych we wcześniejszej publikacji *Z myślą o Niepodległej* (Słowiński 1993). We wskazanym opracowaniu refleksja badawcza dotyczyła okresu po powstaniu styczniowym. Słowiński skupił tu uwagę czytelnika na postaciach niezwykłych, ale pozostających „w drugim szeregu”. Prezentowanie bohaterów wnikliwych studiów poprzez opis ich dokonań w edukacji i kulturze jest przywracaniem pamięci o aktywistach, przewyżnianiem niesprawiedliwej marginalizacji i zapomnienia². Autora interesuje też zjawisko zmiany sposobu postrzegania poszczególnych osób po dziesiętkach lat. Słowiński wskazuje przewartościowania w widzeniu postaci z perspektywy upływającego czasu, dynamicznych zmian historycznych i kulturowych, wreszcie z powodu emancypacji kobiet i rozwoju feminizmu. Opowieści o „cichych” bohaterkach i bohaterach pracy organicznej uwidaczniają, jak ważne dla podtrzymania i rozwijania kulturotwórczej więzi młodych Polaków z historią i tradycją literacką były jednostki zaangażowane w oświatę, krzewienie literatury, pracę społeczną na rzecz „małej ojczyzny”. Już w *Tradycji i postępie* Słowiński wyjaśnił motywy takiego postępowania:

² W rozdziale VII monografii *Będziem Polakami* uczony zamieścił bardzo pesymistyczne rozpoznanie dotyczące skutków „niepamięci”, która dotknęła zasłużone dla Poznania i Wielkopolski działaczki – Zofię i Helenę Rzepeckie: „Na Cmentarzu Zasłużonych w Poznaniu, na Wzgórzach św. Wojciecha, stoją obok siebie dwa skromne nagrobki. Umieszczone na nich napisy informują, że spoczywają tu prochy dwóch siostr Rzepeckich – Zofii (1872–1930) i Heleny (1863–1916). Mało kto już dzisiaj wie, co znaczyły te nazwiska dla Grodu Przemysława z początkiem bieżącego stulecia. Pominęła je *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, poskąpił im również miejsca *Wielkopolski słownik biograficzny*. Do niedawna żyły jeszcze w Poznaniu osoby, które pamiętały zmarłą w roku 1930 Zofię Rzepecką, współzałożycielkę i pierwszą dyrektorkę Gimnazjum Żeńskiego im. Generałowej Zamoyskiej. Natomiast starszej od niej o 9 lat siostry Heleny nikt już dzisiaj nie pamięta, tym bardziej, że skazała ją na całkowite zapomnienie również i prasa poznańska. Artykuł niniejszy ma na celu przypomnienie zasług starszej ze siostr – Heleny, chociaż i młodsza Zofia zasługuje z pewnością na trwalszą pamięć” (Słowiński 1995b: 125).

Po zapoznaniu się z treścią poszczególnych rozdziałów czytelnik (zwłaszcza nauczyciel, student) nabierze z pewnością przekonania, że warto przypomnieć te zapomniane karty naszej historii, naszego trudu pedagogicznego, jakże ofiarnych i ciekawych ludzi – tym bardziej, że często były to kobiety, które nie zaniedbując swych obowiązków domowych, rodzinnych, starały się zrobić coś wartościowego, trwałego dla dobra przyszlých pokoleń (Słowiński 2000: 8).

Do koncepcji książek poświęconych edukacji narodowej w zaborze rosyjskim nawiązują opracowania, które dotyczą nauczania literatury w Wielkim Księstwie Poznańskim. W *Będziem Polakami* (Słowiński 1995a) Słowiński omówił wiele zagadnień ważnych dla oświaty i wychowania w zaborze pruskim, szczególnie w Poznaniu i Wielkopolsce. Przedstawił problematykę artykułów i rozpraw opublikowanych na łamach „Dziennika Domowego” (1840–1847), „Gazety Polskiej” Hipolita Cegielskiego (1848–1850), miesięcznika „Kościół i Szkoła” (1846–1848) tygodnika „Gwiazda” (1876–1882) – tekstów niezwykle ważnych dla kształtowania XIX-wiecznej edukacji narodowej, szczególnie w odniesieniu do kształcenia literackiego. Obok analiz tematyki wypowiedzi prasowych pojawiły się również studia o postaciach i animatorach kultury regionalnej: Helenie Rzepeckiej (Słowiński 1995b: 125–141) oraz Bernardzie Miłskim – „wydawcy, dziennikarzu, działaczu społecznym” (Słowiński 1995c: 114–124).

Helena Rzepecka była wybitną nauczycielką, publicystką „Gońca Wielkopolskiego” (główną redaktorką tego czasopisma od 1894 roku), bojowniczką na rzecz emancypacji kobiet i intensywnego kształcenia najzdolniejszych dziewcząt. Przez wiele lat pracowała nad stworzeniem podręcznika do domowej nauki języka polskiego (Wyder 2017: 57), który ukazał się w 1911 roku, w dwóch tomach bogato ilustrowanych, pod tytułem *Ojczyzna w piśmie i pomnikach* (Rzepecka 1911).

Urodzony w Poznaniu, wychowany w rodzinie powstańczej (ojciec i stryj Antoni walczyli w powstaniu wielkopolskim w 1848 roku) i w poczuciu wierności ideałom patriotycznym (*Bernard Miłski...*), Bernard Miłski jest znany przede wszystkim z ogromnych zasług dla zachowania języka polskiego na Pomorzu Gdańskim i Kaszubach (*Miłski Bernard...*). Słowiński skupił uwagę czytelników na tych fragmentach biografii obrońcy polskości w zaborze pruskim, które wiązały się z Poznaniem i Wielkopolską – w trakcie 25 lat wydawania „Gońca Wielkopolskiego”³.

³ Słowiński uczynił przedmiotem refleksji brak szczegółowych opracowań dotyczących tego czasopisma. Uczony tak zakomunikował czytelnikom *Będziem Polakami* zaniechanie działań, które pozwoliłyby rozszerzyć pole badań regionalnych: „Dwudziestopięcioletnie dzieje »Gońca Wielkopolskiego« pod redakcją B. Miłskiego mogłyby stanowić temat do osobnej monografii. Na tym miejscu wypadnie ograniczyć się tylko do zasygnalizowania niektórych ważniejszych spraw związanych z charakterem tego pisma” (Słowiński 1995c: 121).

Na marginesie skrótego omówienia problematyki monografii *Będziem Polakami*, a zwłaszcza rozdziałów poświęconych Helenie Rzepeckiej i Bernardowi Miłskiemu, warto zwrócić uwagę na koncepcję pracy z różnymi tekstami i nad powstającym tekstem naukowym. Warsztat Słowińskiego cechuje łączenie docieklivosti poznawczej z pasją docierania do informacji. Przedstawianie unikatowych ustaleń i wniosków badawczych wynikało ze szczegółowej, a nawet żmudnej, kwerendy źródeł, nierzadko pozostających tylko do dyspozycji rodziny. Uczony często podkreślał, że te materiały są trudno dostępne – funkcjonując w archiwach rodzinnych⁴, bywają przedstawiane do wglądu jedynie osobom zaufanym.

Znak rozpoznawczy tekstów Słowińskiego to bardzo liczne odniesienia do literatury, np. w monografii *Będziem Polakami* pojawiają się wiersze Deotymy *Mowa polska* (Słowiński 1995a: 111–112) i Władysława Ludwika Anczyca *Do młodzieży* (Słowiński 1995: 113). Autor *Tradycji i postępu* nie rezygnował z zamieszczania utworów zapomnianych, zepchniętych na margines życia literackiego (jako powody takiego postępowania wskazywał inne czasy, inną epokę, inne wartości). Przykładem takiej wypowiedzi niech będzie *Pieśń o narodzie cierpienia* Stanisława Marońskiego (Słowiński 1995a: 49). Poznański naukowiec niejednokrotnie zwracał uwagę na czynniki utrudniające przygotowanie studiów, np. na niewielką ilość zachowanych informacji⁵, niechęć rodzin do ujawniania posiadanych dokumentów i zapisków osobistych, które dziś zapewne przynależałyby do „literatury dokumentu osobistego”. Trzeba podkreślić, że czasochłonne, wręcz mozolne poszukiwanie informacji wiązało się z podejmowaniem wielostronnych studiów uwzględniających duże zróżnicowanie jakościowe źródeł. W *Nauce literatury polskiej w szkole w latach 1795–1914* Słowiński wyjaśnił potrzebę tak szczegółowych dociekań naukowych na przykładzie badań w zakresie szkolnej wiedzy o literaturze i nauczania literatury:

Źródłem wiadomości o przedmiocie były plany i instrukcje szkolne, sprawozdania dyrektorów i wspomnienia uczniów, przede wszystkim zaś podręczniki literatury, stanowiące w pewnym sensie uogólnienie istniejącej praktyki szkolnej. Na ich to głównie podstawie starano się odpowiedzieć na pytanie, jak przebiegała do roku 1914 linia rozwojowa dydaktyki literatury, jaką wartość przedstawiały one jako źródła informacji o kulturze i literaturze narodowej oraz jaka była ich rola kształcąca i wychowawcza w dawnych szkołach (Słowiński 1976: 7).

⁴ Słowiński przedstawił w *Będziem Polakami* informacje o odpisach nekrologów Bernarda Miłskiego oraz dwóch wierszach poświęconych pamięci zmarłego, autorstwa Marii Paruszewskiej i A.E. z Balińskich Piechowskiej. Fragment pierwszego utworu pojawił się w ostatnim przypisie rozdziału, z adnotacją: „kserokopia całego wiersza, datowanego 25 I 1926 r., jest w posiadaniu autora książki” (Słowiński 1995c: 124).

⁵ W *Będziem Polakami* Słowiński konstatuje: „Informacje o Helenie Rzepeckiej są zadziwiająco skąpe. Nieco danych zawierają pozycje: [...]” (Słowiński 1995b: 125).

Nauka literatury polskiej w szkole w latach 1795–1914 jako opus magnum

Nauka literatury polskiej w szkole w latach 1795–1914 stanowi dzieło życia Lecha Słowińskiego i jedną z najważniejszych monografii w dziedzinie historii edukacji polonistycznej. Ta arcyważna dla dydaktyki literatury pozycja akademicka powstała z potrzeby uzupełnienia luki w historii dydaktyki szkolnej. Jej celem nadrzędnym było przybliżenie współczesnemu odbiorcy, nie tylko temu o zainteresowaniach humanistycznych, istoty polonistyki szkolnej podczas zaborów. Autor krótko przedstawił motywację stworzenia omawianego opracowania: „Niniejsza książka jest pierwszą próbą całościowego ujęcia tego zagadnienia – pierwszym rekonesansem naukowym w stronę terenów przez nikogo dotąd nieprzetartych” (Słowiński 1976: 7).

W centrum akademickich poszukiwań Słowińskiego znalazła się skrupulatna i rzeczowa analiza czynników, które miały istotny wpływ na zawartość podręczników literatury polskiej do 1914 roku i ich sposób przekazu, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju koncepcji metodycznych nauczania literatury w szkołach polskich. Kolejne rozdziały monografii zostały poświęcone omówieniu treści podręczników przed rokiem 1795, programom oświatowym i pozycjom wyznaczającym kierunki nauczania literatury w polonistyce szkolnej przed rokiem 1830, między powstaniami (1831–1863) oraz po roku 1864. Autor poddał charakterystyce podręczniki, które funkcjonowały w szkołach średnich trzech zaborów – w *Zakończeniu* opracowania czytelnik zyskał możliwość zapoznania się z zestawieniem chronologicznym i informacjami o zakresie czasowym ich wykorzystania w szkolnej dydaktyce literatury.

Monografię poświęconą różnym koncepcjom nauczania w szkolnej polonistyce od drugiej połowy XVIII wieku cechuje połączenie kilku perspektyw badawczych: synchronii i diachronii w badaniach historii dydaktyki, regionalizmu, badań biograficznych, skrupulatnej analizy podstawowych dokumentów oświatowych. *Nauka literatury polskiej w szkole w latach 1795–1914* zawiera kompleksowe omówienie zagadnień, które były wcześniej prezentowane w sposób nazbyt ogólny, powierzchowny lub wycinkowy. Powstanie tej monografii dowodzi, że Słowiński przeszedł od opcji badań poszczególnych tematów do kompleksowego ujęcia problematyki, która od wielu lat wzbudzała jego zainteresowania naukowe. Warto dodać, że w tym całościowym opracowaniu okresu niezwykle interesującego dla tradycji dydaktyki literatury Słowiński użył ogromnego instrumentarium terminologicznego. Wśród wielu pojęć zastosowanych w analizowanej monografii znalazły się i zostały precyzyjnie zdefiniowane takie, jak chociażby: edukacja narodowa, język ojczysty, literatura narodowa, odrodzenie moralne i polityczne, kształcenie młodzieży, oświata

i wychowanie, postęp w edukacji, przeszłość historyczna, reedukacja społeczeństwa, reformy społeczno-ustrojowe, ekonomiczne i oświatowe, rodzima kultura, tradycja literacka, narodowa tożsamość, edukacja domowa, edukacja dziewcząt, edukacja pozaszkolna.

„Nietypowe publikacje” badacza epok literackich

Określenie „nietypowe publikacje” odsyła do kolejnej ważnej dziedziny aktywności poznańskiego badacza literatury. Dotyczy ono zaangażowania Słowińskiego w przygotowanie repetytoriów z zakresu literatury polskiej dla szkoły średniej. Uczony opracował trzy takie pozycje: *Język polski. Repetytorium. Syntezy epok literackich* (Słowiński 1999), *Powtórka z polskiego: syntezy epok literackich dla uczniów szkół średnich* (Słowiński 1991a) i *Przed maturą: wędrówki po epokach literatury polskiej* (Słowiński 1987). Pozycje te adresowane były do uczniów szkół średnich przygotowujących się do egzaminu maturalnego, a także do ich szkolnych polonistów. Proste, ale znamienne tytuły tych publikacji precyzyjnie sygnalizują ów znamienny moment w szkolnej biografii każdego ucznia szkoły ponadpodstawowej: okres przygotowań do egzaminu dojrzałości. Repetytoria, napisane na wydawnicze zamówienie, stanowiły odpowiedź na zapotrzebowanie sygnalizowane przez środowiska nauczycielskie i uczniowskie. Zostały przygotowane z uwzględnieniem realnych potrzeb edukacyjnych maturzystów i przyszłych studentów, co wpłynęło na ostateczny kształt tych „nietypowych” środków wsparcia procesów nauczania. Autor pominął informacje mogące konstytuować przekazy encyklopedyczne, skupił zaś uwagę na tych materiałach, które umożliwiały w czasach ich powstania pomyślnie zdanie matury z języka polskiego i ewentualnych egzaminów wstępnych na studia (dotyczyło to zwłaszcza egzaminu ze znajomości literatury ojczystej). Tak sprofilowane syntezy epok literackich dla młodzieży licealnej wyznaczyły nowy wymiar szkolnej historii literatury w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. Z upływem czasu okazało się, że trzy wzmiankowane opracowania stały się efektywnymi narzędziami kształtowania postaw odbiorczych młodych ludzi.

Funkcjonalne repetytoria były poszukiwanymi środkami dydaktycznymi, które umożliwiały kompleksowe powtórzenie kluczowych wiadomości z zakresu kształcenia literackiego i kulturowego, z uwzględnieniem elementów nauki o języku i nauki języka. Stały się też narzędziami mogącymi zachęcić uczniów zainteresowanych pogłębieniem wiedzy o literaturze ojczystej do sięgnięcia po opracowania wymagające zdecydowanie większego zaangażowania poznawczego – duże syntezy uniwersyteckie poszczególnych epok. Te perspektywy bardziej specjalistycznego ujęcia dziejów polskiej literatury zostały wymienione we *Słowie wstępnym* do każdego z omawianych repetytoriów.

Dzisiaj tego typu publikacje wywołują skojarzenia z brykami – niezwykle uproszczonymi i schematycznymi formami opracowania literatury polskiej dla uczniów różnych poziomów edukacyjnych. Repetytoria autorstwa Słowińskiego cechował wysoki poziom merytoryczny, dbałość o wszechstronne ukazanie omawianych zagadnień, uaktywnianie zróżnicowanych kontekstów analityczno-interpretacyjnych. Te rzetelnie sformatowane kompendia niezbędnej dla maturzysty wiedzy do dzisiaj cieszą się sporym zainteresowaniem i w niewielkim stopniu wymagają uzupełnień wynikających z modyfikacji wymagań programowych. Są cennymi pozycjami wydawniczymi dla uczniów poszukujących dobrych i spójnych opracowań z zakresu kształcenia literackiego. Pomimo upływu lat, kilku reform systemu nauczania, zmian formuły egzaminów zewnętrznych i licznych modyfikacji zapisów w podstawowych dokumentach oświatowych trzy repetytoria Słowińskiego stanowią interesujące środki wsparcia dydaktycznego dla działających szkolnych polonistów, umożliwiając uczniom podjęcie i realizację zróżnicowanych czynności samokształceniowych.

Od pracy w szkole do monografii akademickich

W podejmowanych czynnościach naukowych Lech Słowiński systematycznie wskazywał na interakcje z wcześniejszą aktywnością zawodową. W swoich tekstach bardzo często nawiązywał do lat 1960–1979, kiedy jako nauczyciel języka polskiego pracował w prestiżowym I Liceum Ogólnokształcącym im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu⁶. Lubił nawet przywoływać swoje szkolne przezwisko – przez uczniów klas męskich był nazywany „Słoniem”⁷.

To doświadczenie zawodowe miało zasadnicze znaczenie dla późniejszych zainteresowań akademickich, co autor często podkreślał w swoich publikacjach.

⁶ Na stronie I LO w Poznaniu funkcjonuje następujący biogram Lecha Słowińskiego:

„Słowiński Lech pseudo SŁOŃ (ur. 1922 – zm. 2005)

(1922* Zagórów k. Konina – 2005+ Poznań)

notka biograficzna

Nauczyciel j. polskiego w l. 1960–1979. Później praca w UAM (profesor UAM).

Dzieci – absolwenci »Marcinka« – synowie – Krzysztof (1968 r.), Roman (1969 r.)

i córka – Iwona (1976 r.) oraz wnuki (dzieci Krzysztofa) – Agata (1993 r.) i Wojciech (1995 r.).

miejsce pochówku

pochowany na Miłostowie – pole 40, kwarta 5 (grób rodzinny)” (*Nasi profesorowie...*,

pisownia oryginału).

⁷ Uczniowie z poznańskiego „Marcinka” tak zapamiętali swojego nauczyciela: „Słoni (Lech Słowiński), polonista: Elegancki, zawsze nosił kapelusz. Ustawialiśmy się w rzędzie na korytarzu i po kolei mówiliśmy mu »dzień dobry«. A on każdemu odkłaniał się zdejmując kapelusz [...]” (Kolbuszewska 2004).

We *Wstępie* do *Nauki literatury polskiej w szkole w latach 1795–1914* Słowiński bardzo silnie uwypuklił rolę aktywności pedagogicznej w pracy naukowej:

Książkę tę pisał nauczyciel szkoły średniej – a nie teoretyk czy historyk literatury. Dlatego też przy charakterystyce poszczególnych podręczników literatury wyraźnie został wyeksponowany przede wszystkim ich profil dydaktyczny i wychowawczy – w o wiele mniejszym stopniu problemy genologiczne czy historycznoliterackie (Słowiński 1976: 8).

Praca nauczyciela języka polskiego w szkole średniej i realizowanie zadań wychowawczych z uwzględnieniem kształtowania postaw patriotycznych stanowiła inspirację do badań ukierunkowanych na rozwój szkolnej edukacji polonistycznej. Słowiński wskazywał w podejmowanych działaniach badawczych na konieczność nieustannego wzbogacania instrumentarium nauczyciela języka polskiego, poszukiwania takich rozwiązań metodycznych z zakresu dydaktyki literatury, które miały motywować uczniów do intensywnej pracy z tekstem literackim. Przykładem tego typu działań naukowych jest praca „*Rzecz listopadowa*” Ernesta Brylla czytana w szkole średniej (Słowiński 1998: 202–208). Obszerny artykuł został opublikowany w *Kontekstach polonistycznej edukacji* – jednym z najważniejszych kompendiów naukowych dydaktyki polonistycznej końca XX wieku.

Literaturoznawca historykiem kultury i znawcą problematyki regionalnej

Słowiński nie ograniczył pola swych badań do ustalenia strategii recepcji literatury polskiej przez młodzież szkół średnich w czasach zaborów. W dorobku twórczym autora znajdują się również pozycje, które wykraczają poza zakres badań literaturoznawczych. Prace o charakterze biograficznym, historycznym i antropologicznym pozwoliły na powstanie kilku ważnych publikacji, które przez wiele lat oddziaływały na świadomość kulturową i regionalną kolejnych pokoleń. W niezwykle popularnej w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych serii *Z Dziejów Wielkopolski* ukazały się (nakładem Krajowej Agencji Wydawniczej) trzy pozycje autorstwa Słowińskiego: *Edward Raczyński, 1786–1845* (Słowiński 1983a), *Hipolit Cegielski, 1813–1868* (Słowiński 1983b) i *Tytus Działyński, 1796–1861* (Słowiński 1984). Przedstawiły one w wielu perspektywach poznawczych działalność i osiągnięcia wybitnych Wielkopolan, którzy na stałe wpisali się w historię regionu, państwa i narodu. W opracowaniu poświęconym postawie i zasługom Hipolita Cegielskiego autor tak scharakteryzował cele i funkcje przygotowanych rozpraw biograficznych:

Zadaniem niniejszej publikacji jest zapoznanie czytelnika z ową wielostronną działalnością Hipolita Cegielskiego na tle kolejnych faz jego życia, z jego osobowością – oraz

uwypuklenie tych cennych wartości, które ten wybitny Wielkopolanin wniósł do naszej polskiej kultury i gospodarki w trudnych latach narodowej niewoli (Słowiński 1983b: 3).

W okresie, w którym przywołane studia ukazały się na rynku wydawniczym (pierwsza połowa lat osiemdziesiątych XX wieku), cieszyły się one ogromnym zainteresowaniem młodzieży i osób dorosłych. Zapewne z tego powodu zostały opublikowane w bardzo dużych nakładach (od 17 600 do 37 750 sztuk)⁸. Ze względu na swój popularnonaukowy charakter publikacje Słowińskiego w serii *Z Dziejów Wielkopolski* były adresowane do czytelników pragnących poszerzyć wiedzę o ustalenia dostępne częściej w opracowaniach encyklopedycznych niż w podręcznikach szkolnych czy prasie. Współcześnie uczniowie szkół ponadpodstawowych i studenci wciąż korzystają z informacji zawartych w omawianych pozycjach, uznając je za istotne źródła naukowe. Niewielkie pod względem rozmiaru teksty (wydane w formie broszurowej, jako poręczne *pocketbooks* w miękkiej okładce) stanowią cenny wkład w popularyzację sylwetek wybitnych Wielkopolan, szczególnie zasłużonych dla historii i kultury polskiej w XVIII i XIX wieku. W zakończeniu książeczki o Edwardzie Raczyńskim autor tak określił swój stosunek do prezentowanej postaci historycznej: „Niech i ta praca będzie skromnym hołdem złożonym wielkiemu Wielkopolaninowi za to wszystko, co zrobił dla swojego miasta – i dla polskiego narodu” (Słowiński 1983a: 32). W ten sposób naukowiec przedstawił swoją strategię wobec zagadnień regionalnych i potrzeby wychowania obywatelskiego młodych pokoleń.

Słowińskiego cechowało konsekwentne uszczegóławianie rozpoznań i dążenie do systematycznej publikacji nowych ustaleń naukowych. Analiza zakresu podejmowanych prac pozwala przybliżyć metodologię badań poznańskiego uczonego. Specyfikę podejmowanych przez niego czynności warto omówić na przykładzie badań dotyczących biografii Heleny Rzepeckiej oraz jej zaangażowania w działalność oświatową i społeczną podczas zaborów. Drugi reprezentatywny przykład stanowi koncepcja przygotowania i edycji tekstów poświęconych Hipolitowi Cegielskiemu.

Prace badawcze nad życiem i aktywnością edukacyjno-społeczną Rzepeckiej Słowiński zaczął prowadzić od zgromadzenia informacji w ramach kwerendy naukowej i napisania biogramu do tomu *Polskiego Słownika Biograficznego*, który ukazał się pod redakcją Emanuela Rostworowskiego w latach 1992–1993 (Słowiński 1992–1993: 18–19). Poszerzenie pola badań i zgromadzenie nowych

⁸ Najniższy nakład miał *Hipolit Cegielski*: 17 600 sztuk. *Tytus Działyński* ukazał się w liczbie 26 350 pozycji, *Edward Raczyński* został wydany w 37 750 egzemplarzach. Edycje książek Słowińskiego, które sięgały dziesiątek tysięcy egzemplarzy, wywierają ogromne wrażenie dziś – w czasach kultury nieczytania.

ustaleń podczas szczegółowych poszukiwań archiwalnych przyczyniło się do powstania obszernego artykułu *Z dziejów walki o tożsamość narodową pod pruskim zaborem. Działalność oświatowa i społeczna Heleny Rzepeckiej (1863–1916)*. Ten tekst został opublikowany w „Kronice Miasta Poznania” w roku 1994 (Słowiński 1994: 437–455). Ostateczne wyniki prac w archiwach i skrupulatnych analiz zgromadzonej dokumentacji znalazły odzwierciedlenie w obszernym studium *Działalność oświatowa i społeczna Heleny Rzepeckiej (1863–1916)*. Stanowi ono rozdział w książce *Będziem Polakami: studia z dziejów edukacji narodowej w Wielkim Księstwie Poznańskim*, wydanej przez Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w 1995 roku (Słowiński 1995b: 125–141). W 2017 roku publikacje Słowińskiego o życiu i działalności Heleny Rzepeckiej zostały wskazane przez Grażynę Wyder jako jedne z najważniejszych opracowań dla problematyki aktywności wielkopolskich działaczek w ruchu narodowo-demokratycznym na przełomie XIX i XX wieku (Wyder 2017: 48–72).

Zaprezentowany schemat prowadzenia badań naukowych jest efektem rozwinięcia i udoskonalenia strategii bardzo dokładnej analizy dokumentacji dotyczącej życia i działalności Hipolita Cegielskiego. Początkowe wyniki kwerendy i prac archiwalnych Słowiński przedstawił w artykule *Hipolit Cegielski jako filolog i pedagog* (Słowiński 1980: 5–12), opublikowanym na łamach kwartalnika poświęconego zagadnieniom kultury w stolicy Wielkopolski. Warto w tym miejscu odnotować, że „Kronika Miasta Poznania”, jako czasopismo Towarzystwa Miłośników Miasta Poznania, stała się tytułem, gdzie uczone chętnie publikował początkowe wyniki badań⁹. Słowiński był z tym tytułem prasowym związany przez ponad 20 lat. Zaprezentowane w 1980 roku ustalenia zyskały rozwiniętą formę naukową trzy lata później, jako publikacja książkowa *Hipolit Cegielski, 1813–1868*, wydana w popularnej serii regionalnej *Z Dziejów Wielkopolski* (Słowiński 1983b). Decydując się na współpracę z „Kroniką Miasta Poznania” i z Krajową Agencją Wydawniczą, Słowiński zamierzał uzyskać zdecydowanie większy dostęp do czytelnika masowego, nie poprzestając na odbiorcy niszowym, o wysokich kompetencjach lektury specjalistycznej. Sztuka narracji ukierunkowanej na treści popularnonaukowe towarzyszyła publikacjom o wysokich walorach naukowych.

Kolejny nurt w dorobku Słowińskiego stanowiły wspomnienia o wybitnych naukowcach. W tej grupie publikacji warto zwrócić uwagę na studia poświęcone Romanowi Pollakowi (Słowiński 1973: 114–119) i Zygmuntowi Szweykowskiemu (Słowiński 1979: 73–76) – profesorom Uniwersytetu im. Adama

⁹ BazHum – program opracowania, digitalizacji i udostępniania pełnotekstowej zawartości polskich czasopism naukowych z zakresu humanistyki i nauk społecznych – odnotowuje pięć artykułów autorstwa Lecha Słowińskiego, które ukazały się w „Kronice Miasta Poznania” w latach 1973–1994 (*Wyniki wyszukiwania – BazHum*).

Mickiewicza w Poznaniu, luminarzom niezwykle zasłużonym dla literaturoznawstwa polskiego i poznańskiej polonistyki. Roman Pollak był badaczem literatury staropolskiej, specjalizującym się w dociekaniach dotyczących dorobku piśmiennictwa polskiego baroku, z uwzględnieniem intertekstualnych powiązań z literaturą i kulturą włoską. Zygmunt Szweykowski prowadził badania nad XIX-wieczną prozą polską – bardzo znane są jego opracowania powieści historycznych Henryka Rzewuskiego, książki o twórczości Bolesława Prusa czy Henryka Sienkiewicza. Przywołane teksty, po wielu latach od ich druku na łamach „Kroniki Miasta Poznania”, wciąż cieszą się dużym zainteresowaniem. Studenci poznańskiej polonistyki czytają artykuły Słowińskiego (obecnie najczęściej w wersji cyfrowej), aby po immatrykulacji i rozpoczęciu wykładów na I roku poznać dokonania patronów sali wykładowych w Instytucie Filologii Polskiej w Collegium Maius UAM¹⁰.

Oprócz tekstów wspomnieniowych o profesorach Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu należy również odnotować artykuł Słowińskiego o Władysławie Nehringu (Słowiński 1981: 5–14) – filologu i historyku języka polskiego, wszechstronnym uczonym Uniwersytetu Wrocławskiego. Znanca historii literatury polskiej i badacz tradycji dydaktyki szkolnej napisał tekst przedstawiający nietuzinkową osobowość jednego z najwybitniejszych przedstawicieli przedwojennej wrocławskiej slawistyki, kierownika Katedry Literatur i Języków Słowiańskich, jedynego polskiego rektora Uniwersytetu we Wrocławiu przed 1939 rokiem (Jasińska). Artykuł ten nie doczekał się naukowej kontynuacji, co stanowi ewenement w praktyce badawczej Słowińskiego. Nawiązując do języka naszych czasów: jest to przejaw incydentalnej asymetryczności w układzie filologicznej symetrii.

Podsumowanie

Monografie, studia i artykuły naukowe Lecha Słowińskiego przywracają pamięć o wybitnych pedagogach, zaangażowanych nauczycielach literatury i języka polskiego, autorach prac metodycznych, społecznikach i animatorach kultury. Książki i inne teksty poznańskiego badacza pokazują działania tych, dla których ważna była polska tożsamość, literatura i kultura ojczysta, kanon lektur, edukacja w języku polskim. To również uznane pozycje w innych dziedzinach aktywności badawczej, które poszerzyły granice rozpoznania historii (zwłaszcza historii regionalnej) antropologii kulturowej, nauk społecznych i historii dziennikarstwa. Słowiński eksplorował wiele obszarów wykraczających poza historię literatury,

¹⁰ Cenne uzupełnienie artykułu-wspomnienia Słowińskiego o Szweykowskim może stanowić hasło biograficzne autorstwa Wiesława Ratajczaka i Tomasza Sobieraja w Polskim Słowniku Biograficznym (Ratajczak, Sobieraj 2014: 491–494).

znajdując zagadnienia frapujące poznawczo dla czytelników swoich książek i artykułów. Pomimo licznych fascynacji poznawczych autor *Tradycji i postępu* pozostał wierny przekonaniu o prymarnej roli dzieła literackiego w procesach analizy i interpretacji w szkolnej edukacji polonistycznej, które wiele lat później Krystyna Koziołek nazwie „starym, sprawdzonym dydaktycznie przeświadczeniem o centralnej pozycji tekstu w kształceniu literackim” (Koziołek 2017: 136).

BIBLIOGRAFIA

Bernard Milski. W: *Poznańska wiki* [online]. Protokół dostępu: https://poznan.fandom.com/wiki/Bernard_Milski [9.06.2021].

Jasińska Kamilla. *23 października: Władysław Nehring – polski rektor niemieckiego uniwersytetu* [online]. Protokół dostępu: <https://www.zajezdnia.org/wh-2310> [29.07.2021].

Kolbuszewska Daina. 2004. *Od czterech pokoleń w „Marcinku”*. „Gazeta Wyborcza. Poznań” z 17 maja [online]. Protokół dostępu: <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,2077678.html?disableRedirects=true> [15.06.2021].

Koziołek Krystyna. 2017. *Czas lektury*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

„Monitor Polski” 1993. Nr 66, poz. 585 [online]. Protokół dostępu: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19930660585/O/M19930585.pdf> [29.04.2021].

Milski Bernard. W: *Encyklopedia Gdańska – Gedanopedia* [online]. Protokół dostępu: https://gdansk.gedanopedia.pl/gdansk/?title=MILSKI_BERNARD [dostęp 9.06.2021].

Nasi profesorowie. W: *My z Marcinka* [online]. Protokół dostępu: <https://myzmarcinka.pl/profesorowie/nasi-profesorowie/slowinski-lech-pseudo-slon-ur-1922-zm-2005/> [15.06.2021].

Podręczniki literatury w szkole średniej: wczoraj – dziś – jutro. 1991. Red. Bożena Chrzęstowska. Poznań: Wydawnictwo „Nakom”.

Ratajczak Wiesław, Sobieraj Tomasz. 2014. *Szwejkowski Zygmunt.* W: *Polski Słownik Biograficzny.* T. 49. Red. Andrzej Romanowski. Warszawa–Kraków: Instytut Historii PAN im. Tadeusza Manteuffla, Polska Akademia Umiejętności. S. 491–494.

Rzepecka Helena. 1911. *Ojczyzna w piśmie i pomnikach.* T. 1–2. Poznań: Polsko-Katolicka Księgarnia Nakładowa Zdzisława Rzepeckiego i S-ki.

Słowiński Lech. 1973. *Wspomnienie o profesorze Romanie Pollaku.* „Kronika Miasta Poznania”, nr 3. S. 114–119.

Słowiński Lech. 1976. *Nauka literatury polskiej w szkole w latach 1795–1914.* Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

Słowiński Lech. 1978. *Nauka języka polskiego w szkołach Rzeczypospolitej przedrozbiorowej.* Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

- Słowiński Lech.** 1979. *Wspomnienie o profesorze Zygmuncie Szweykowskim (1894–1978)*. „Kronika Miasta Poznania”, nr 1. S. 73–76.
- Słowiński Lech.** 1980. *Hipolit Cegielski jako filolog i pedagog*. „Kronika Miasta Poznania”, nr 3. S. 5–12.
- Słowiński Lech.** 1981. *Władysław Nehring*. „Kronika Miasta Poznania”, nr 2. S. 5–14.
- Słowiński Lech.** 1982. ...*Nie damy pogrześć mowy: wizerunki pedagogów poznańskich XIX wieku*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Słowiński Lech.** 1983a. *Edward Raczyński, 1786–1845*. Poznań: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Słowiński Lech.** 1983b. *Hipolit Cegielski, 1813–1868*. Poznań: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Słowiński Lech.** 1984. *Tytus Działyński, 1796–1861*. Poznań: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Słowiński Lech.** 1985. *Dla tej, co nie zginęła: z dziejów edukacji narodowej na ziemiach polskich w latach 1795–1831*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Słowiński Lech.** 1987. *Przed maturą: wędrówki po epokach literatury polskiej*. Poznań: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Słowiński Lech.** 1988. *Odważni mądrością. O reformatorach edukacji i nauki polskiej w dobie oświecenia*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Słowiński Lech.** 1991a. *Powtórka z polskiego: syntezy epok literackich dla uczniów szkół średnich*. Poznań: Wydawnictwo Rondo.
- Słowiński Lech.** 1991b. *Szkolne podręczniki literatury a koncepcje kształcenia w dwudziestoleciu międzywojennym*. W: *Podręczniki literatury w szkole średniej. Wczoraj – dziś – jutro*. Red. Bożena Chrzastowska. Poznań: Wydawnictwo Nakom. S. 35–72.
- Słowiński Lech.** 1991c. *Z dziejów nauczania literatury w gimnazjach Wielkiego Księstwa Poznańskiego*. Poznań: Wydawnictwo Nakom.
- Słowiński Lech.** 1992–1993. *Helena Rzepecka*. W: *Polski Słownik Biograficzny*. T. 34. Red. Emanuel Rostworowski. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. S. 18–19.
- Słowiński Lech.** 1993. *Z myślą o Niepodległej: z dziejów edukacji narodowej okresu postytniowego*. Poznań: Wydawnictwo ABOS.
- Słowiński Lech.** 1994. *Z dziejów walki o tożsamość narodową pod pruskim zaborem. Działalność oświatowa i społeczna Heleny Rzepeckiej (1863–1916)*. „Kronika Miasta Poznania”, nr 3/4. S. 437–455.
- Słowiński Lech.** 1995a. *Będziem Polakami: studia z dziejów edukacji narodowej w Wielkim Księstwie Poznańskim*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- Słowiński Lech.** 1995b. *Działalność oświatowa i społeczna Heleny Rzepeckiej (1863–1916)*. W: *Lech Słowiński. Będziem Polakami: studia z dziejów edukacji narodowej w Wielkim Księstwie Poznańskim*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. S. 125–141.

Słowiński Lech. 1995c. *Z dziejów walki o tożsamość narodową pod pruskim zaborem. Działalność publicystyczna Bernarda Miłskiego (1856–1926)*. W: Lech Słowiński. *Będziem Polakami: studia z dziejów edukacji narodowej w Wielkim Księstwie Poznańskim*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie Towarzystwa Przyjaciół Nauk. S. 114–124.

Słowiński Lech. 1996. *Z ławy szkolnej naszych pradziadów: pisarze polscy w szkołach średnich Wielkiego Księstwa Poznańskiego*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Słowiński Lech. 1998. „Rzecz listopadowa” Ernesta Brylla czytana w szkole średniej. W: *Konteksty polonistycznej edukacji*. Red. Maria Kwiatkowska-Ratajczak, Seweryna Wyslouch. Poznań: Poznańskie Studia Polonistyczne. S. 202–208.

Słowiński Lech. 1999. *Język polski. Repetytorium. Syntezy epok literackich*. Poznań: Wagros.

Słowiński Lech. 2000. *Tradycja i postęp. Studia z dziejów edukacji narodowej pod zaborem rosyjskim*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.

Smuszkiewicz Antoni. 2006. *Słowiński Lech Kazimierz (1922–2005)*. W: *Słownik badaczy literatury polskiej*. T. VIII. Red. Jerzy Starnawski. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. S. 246–250.

Współcześni uczeni polscy. Słownik biograficzny. 2002. T. IV. Warszawa: Ośrodek Przetwarzania Informacji. S. 142–143 [biogram uczonego wraz z fotografią].

Wyder Grażyna. 2017. *Wielkopolskie działaczki w ruchu narodowo-demokratycznym na terenie Poznańskiego na przełomie XIX i XX wieku. Szkic do działalności politycznej kobiet*. „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych”, nr 1 (2). S. 48–72. Protokół dostępu: https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/5769/1/CNISK_2_2017_G_Wyder_Wielkopolskie_dzialaczki_w_ruchu_narodowo-demokratycznym_na_terenie_Poznanskiego_na_przelomie_XI_i_XX_wieku.pdf [21.07.2021].

Wyniki wyszukiwania – BazHum [online]. Protokół dostępu: <https://bazhum.pl/bib/search/results?generalQuery=lech+s%C5%82owi%C5%84ski> [8.07.2021].

Anna Podemska-Katuża

LITERATURE – HISTORY – DIDACTICS. LECH SŁOWIŃSKI'S RESEARCH ON THE HISTORY OF THE DIDACTICS OF LITERATURE

(abstract)

The article presents the academic achievements of Professor Lech Słowiński – a historian of Polish literature, researcher of the history of education (including Polish language and literature education), professor of the Adam Mickiewicz University in Poznań, and for many years the head of the Department of the Methodology of Polish Language and

Literature Education at the Institute of Polish Philology. It outlines Słowiński's research interests and fascinations, stressing that he was, above all, the author of numerous academic texts on the teaching of Polish literature and language in various historical periods. Examining Słowiński's academic research, the author accentuates his strategy of protecting from oblivion the names and achievements of important individuals who contributed to the preservation of Polish literature and culture during the partitions. The aim of the article is also to shed light on Lech Słowiński's relatively numerous academic publications that can be situated outside literary studies. These important biographical, historical, and anthropological texts have for many years influenced the cultural and regional awareness of the successive generations of citizens of Poznań and the inhabitants of Greater Poland.

KEYWORDS

Didactics of Polish literature and language; history of teaching before 1918; youth education in the 19th century; Polish manuals in Prussian partition and Russian partition; native culture; Polish school education; national identity